

60 let oboru bohemistika. Česko-maďarské kulturní styky, vznik slavistiky a českého oboru na budapešťské univerzitě

Češi a Maďaři měli bohaté politické i kulturní styky během jejich dlouhověkého těsného nebo i volnějšího soužití ve společném středoevropském prostoru. Jejich vzájemný kulturní vztah má ale mnohem kratší historii, která není delší než asi dvě stě let. Na počátku byl tento vztah náhodný a sporadický. Během 19. století bylo jen velice málo českých kulturních jevů, které by u Maďarů vzbudily ohlas. Nicméně Komenského *Labyrint světa* byl do maďarštiny přeložen už roku 1805, úryvky *Rukopisu královédvorského* v polovině 50. let 19. století, Palackého historiografická činnost byla uznána Maďarskou akademií věd, jejímž korespondenčním členem František Palacký byl od r. 1834. Dále pak se dostalo ocenění básnické tvorby Jaroslava Vrchlického, a to v rámci Kisfaludyho literární společnosti (koresp. členem od roku 1905).

Toto jsou snad nejznámější fakta maďarského ohlasu české kulturní tvorby v 19. století. Česká recepce maďarské literatury byla o něco intenzivnější, ale většímu rozmachu oboustranných kulturních vztahů zabránila nevyřešená národnostní otázka slovanských národů v rámci Rakousko-uherské monarchie a hlavně čím dál tím palčivější národnostní konflikty mezi maďarskou administrativou a slovenským národním hnutím na Slovensku.

Potrianonská éra přinesla další ochlazení také v kulturních stycích mezi oběma národy a bylo nutné skutečně průkopnické, z politické strany dokonce choulostivé, práce upozornit maďarskou veřejnost na slovanské a mezi nimi i na české kulturní hodnoty.

První kulturní historik s bohemistickými zájmy, Oszkár Sárkány (1913–1943), začal působit v Budapešti až v 30. letech 20. století, ale jeho vědecká kariéra kvůli válce a rané smrti byla žalostně krátká.

Též v 30. letech 20. století byla publikována první *Antologie českých a slovenských básníků* (1936), a to zásluhou dnes už pověstného československého kulturního ataše Antonína Straky, tedy Čecha, nikoli Maďara. Tehdy vznikají i první časopisy *Apolló* (1934–1940) a *Szép Szó* (1936–1939), které věnovaly soustavnou pozornost osudům středoevropských (v tehdejší terminologii také „podunajských”) národů a jevíly zájem o kultury sousedních území.

Skutečný rozmach v oboustranných česko-maďarských kulturních stycích nastal až po druhé světové válce, ze současného pohledu obecně zatracované éře, mylně označované jen slovem „komunismus”.

Hromadné překládání českých literárních děl začalo na základě mezistátních kulturních smluv od 50. let 20. století. Čeští klasikové jako Němcová, Neruda, Jirásek, Hašek, Čapek, Wolker, Nezval či Halas byli od té doby zpřístupněni také maďarskému publiku. V důsledku dogmatické a úzkoprse kulturní politiky byly sice vyzdviženy jen určité hodnoty české kultury, jiné (jako např. dekadence, katolicismus, větší část avantgardy) byly opominuty, přesto se však otevřela cesta k lepšímu vzájemnému poznání obou kultur.

Padesátá a šedesátá léta 20. století by se mohla nazývat heroickou dobou maďarské bohemistiky, kdy se hrstka milovníků české kultury snažila obětavou a velice plodnou činností dohánět to, co dřívější generace zmeškaly. Mnozí z nich pocházeli z maďarské menšiny na Slovensku, ale skoro žádný z nich nebyl úzce specializován na češtinu. Byli mezi nimi beletristé Rezső Szalatnay, Endre Kovács, rovněž známý historik a polonista, slovákista László Sziklay, romanista László Dobossy, komparatista románských i slovanských kultur Endre Angyal aj. Téměř všichni přispěli i k rozvoji hungarologie.

Slavistika na univerzitě Loránda Eötvöse existuje od r. 1849. První vyučující slovanských jazyků a literatur, o kterém máme zprávy, byl József Ferencz, který zde od r. 1849 působil jako náhradník, poté v letech 1866–1878 jako řádný profesor. V letech 1879–1919 působil na katedře také první maďarský slavista Oszkár Azsóbóth (1852–1920), který dosáhl uznání i v zahraničí. První slovanský obor, který získal samostatnou katedru v roce 1894, byla chorvatština (existovala zde až do r. 1938). Chorvatštinu následovala katedra slovakistiky a to s nástupem Jánose Melicha (1872–1963), který byl profesorem slavistiky v letech 1921–1941. Jeho žáky byli další vynikající slavisté – akademik István Kniezsa (1898–1965), slovákista a srovnávací lingvista, který po Melichovi až do své smrti působil jako vedoucí katedry, a také akademik László Hadrovics (1910–1997), croatista a srovnávací lingvista, vedoucí katedry v letech 1965–1974. Po Hadrovicsovi vedl katedru v letech 1974–1987 prof. Péter Király (1917–2015), který při své bohaté činnosti zaměřené hlavně na jihoslavistiku byl též objevitelem vzácné staročeské památky tzv. *Ostřihomského zlomku* staročeské *Alexandreidy*. Po prof. Királyovi byl vedoucím katedry (1987–2002) akademik István Nyomárkay, lingvista a croatista. Od r. 2002 se už vedoucí katedry střídali častěji, byli to István Lukács, Róbert Kiss Szemán a Mária Zsilák.

K dovršení struktury katedry založením oboru srbochorvatštiny (dnes se jedná o dva samostatné obory), polonistiky (od 70. let 20. století, na základě mezistátní smlouvy se však jedná o samostatnou katedru) a oborů češtiny a bulharštiny došlo v 50. letech 20. Století.

Vyučující na českém oboru

Čeština dostala hned na začátku vynikajícího odborníka v osobě Lászlóa Dobossyho. Prof. PhDr. László Dobossy, CSc. (1910–1999) byl ve svém více než padesátiletém působení neúnávným šířitelem vědomostí o české kultuře v Maďarsku. Pro Maďary napsal stručnou monografii o Karlu Čapkovi (1961) a dvě knížky o Haškovi a vydal celou řadu velice podnětných sbírek esejů (*Středoevropský člověk*, 1973; *Mezi dvěma vlastmi*, 1981; *Proti předsudkům*, 1985 aj.). Je rovněž autorem velkého *Česko-maďarského slovníku* (1960), který je dodnes nenahraditelnou pomůckou pro studium českého jazyka. Kongeniálně přeložil Komenského překrásnou knihu *Labyrint světa a ráj srdce*. Vedle češtiny se věnoval též francouzské a maďarské kultuře. Dvakrát v průběhu několika let působil jako ředitel Maďarského institutu v Paříži.

Po odchodu prof. Dobossyho do důchodu (1980) převzaly výuku české literatury dvě vyučující Ludmila B. Hankó a žákyně profesora Dobossyho Veronika Heé.

Dr. habil. PhDr. Ludmila B. Hankó, CSc. (1932) působila na českém oboru od r. 1980 (od r. 1986 jako docentka, od r. 1995 jako habil. doc.). Věnovala se hlavně české literatuře 20. století a vedla také teoretické kurzy literární vědy. Od r. 2003 je v důchodu.

PhDr. Veronika Heé, Ph.D. (1946), žákyně profesora Dobossyho, působila na českém oboru od r. 1974 až do r. 2012 (od r. 2006 jako docentka). Jejím hlavním zaměřením se po nastoupení Ludmily B. Hankó stala starší česká literatura, ale vedla též semináře poetiky a překladatelství. Po odchodu docentky Hankó převzala i výuku moderní české literatury. Největší společnou prací obou kolegyní byla publikace téměř tisícistránkových *Dějín české literatury* (2003).

Lingvistiku nejprve učil slovakista a polonista prof. István Sipos (1912–1994), od něho převzal výuku historické i normativní gramatiky nadějný mladý odborník, rovněž odchovanec budapešťské bohemistiky PhDr. István Futó (1953), který na češtině působil v letech 1981–1987. Když se Futó vzdal kariéry pedagoga ve prospěch počítačové techniky, nastoupil na jeho místo v roce 1988 Oleg Fedoszov.

Dr. habil. PhDr. Oleg Fedoszov, PhD. (1958), původem Rus, vykonává vyučování všech povinných lingvistických předmětů od synchronní gramatiky po historickou mluvnici. Ve středu jeho vědecké pozornosti stojí hlavně česká a ruská frazeologie a lexikologie. Zasluhou jeho inspirativního působení zájem posluchačů o lingvistiku významně vzrostl. Oleg Fedoszov je členem Frazeologické komise Mezinárodního Svazu slavistů za Maďarsko a členem evropského sdružení pro frazeologii EURO-PHRAS.

PhDr. Agnieszka Janiec-Nyitrai, Ph.D. (1980), původem Polka, natrvalo převzala výuku české literatury po Veronice Heé. Bohemistiku vystudovala na Varšavské univerzitě, doktorské studium ukončila na Masarykově univerzitě v Brně. Ve své di-

zertační práci se věnovala cestopisům Karla Čapka. Její vědecké zájmy se týkají hlavně české literatury meziválečného období a literární komparistiky.

Do vyučování se občas zapojují i externisté, jako např. Mgr. Andor Mészáros, Ph.D., bohemista, kulturní historik, který původně působil na nedávno zrušené bohemistice na Katolické univerzitě Petra Pázmánye ve městě Piliscsaba. Jako externistka přednášela českou literaturu také překladatelka Andrea Balázs, dnes působící jako lektorka na FF UK v Praze.

Lektoři

Na našem oboru hrají velmi důležitou roli i jazykoví lektori, kteří k nám přijíždějí z Čech na základě mezistátní kulturní smlouvy. Prvním lektorem v polovině 50. let 20. století byl Josef Bena, který spolu s Istvánem Siposem napsal první učebnici češtiny pro Maďary. Tato učebnice sice už v době svého vzniku reprezentovala zastaralý jazykový stav, podává však dobrý přehled o české gramatice a v rámci Maďarska dlouho sloužila jako jediná pomůcka k prvotnímu seznámení se se záhadami českého jazyka. Druhou učebnicí češtiny vydal kolektiv českého oboru (Hankó–Heé–Futó) v 80. letech 20. století. Přepřacované, obnovené vydání této učebnice bylo vydáno r. 2010.

Řada bývalých lektorů se také aktivně věnovala jak překladatelské, tak i vědecké činnosti. Např. Anna Valentová (lektorka češtiny v l. 1968–1973), která vystudovala maďarštinu se po návratu domů stala renomovanou překladatelkou maďarské literatury do češtiny, jež je nositelkou Státní ceny za překlad.

Jaroslava Pašiaková (lektorka v l. 1973–1976), absolventka hungaristiky Karlovy univerzity se kromě jiného věnovala badatelské činnosti v oblasti česko-slovensko-maďarských kulturních vztahů. Vydala cennou monografii o největším maďarském raně avantgardním básníkovi Lajosi Kassákovi (1973), sborník studií o česko-maďarských kulturních vztazích pod názvem *Nedokonavá minulosť (Folyamatos múlt)*, 1981) aj.

Celá řada lektorů (Milan Stehlík †2005, Ludmila Vanclová, Ida Ledajaksová, Anna Benešová, Marcela Grygerková) se svou obětavou prací zasloužila o vynikající jazykovou úroveň našich absolventů. V posledních letech na naší katedře střídavě působilo několik mladých lektorek, které však hlavně z rodinných důvodů mohly zůstat v Budapešti jen krátce: 2012–2014 Irena Brychnáčová a Hana Styblová (2014).

Nyní na oboru působí velmi zkušená a studenty oblíbená lektorka z Brna Zuzana Muchová.

Absolventi českého oboru

Úroveň výuky dokazuje i úspěšnost jejich absolventů. I v tom směru vykazuje náš obor vynikající výsledky, jelikož naši bývalí žáci se najdou ve všech oblastech kulturního i hospodářského života. Na tomto místě z nich uvádím jen několik jmen.

Od r. 1989 působí na naší fakultě jako historik Gábor Benedek (1955), CSc., který se na katedře Dějin východní Evropy věnuje české historii posledních dvou století a přednáší české dějiny i posluchačům českého oboru.

V maďarské kulturní veřejnosti jsou dobře známy osobnosti Endre Bojtára a Istvána Vöröse (1964). Endre Bojtár (1940) je velmi plodným překladatelem, literárním teoretikem a kritikem, vyznamenaným několika cenami v oblasti literatury a kultury.

Právě on mezi prvními seznámil maďarskou veřejnost s českým strukturalismem a jeho knihy o slovanském strukturalismu a středoevropské avantgardě byly vydány i v cizině. V poslední době se Endre Bojtár věnuje hlavně literaturám pobaltských národů.

István Vörös (1964) je významným básníkem a kritikem, je nositelem četných básnických cen, a to domácích i cizích. Kromě jiného byl také docentem zrušené bohemistiky na Katolické univerzitě Petra Pázmánye.

V diplomacii z našich absolventů dosáhl největšího úspěchu György Varga, vynikající překladatel a aktivní kulturní pracovník, který se po sametové revoluci stal prvním maďarským velvyslancem v Československu.

Vedle Györgye Vargy a Endre Bojtára vychovala naše katedra během uplynulých desetiletí celou řadu dalších překladatelů. Efraim Israel (původně Béla Hap, 1944) byl v 70. a 80. letech 20. století vynikajícím překladatelem Hrabalovy prózy, Máchova *Máje* a Březinových básní. V roce 1985 sice emigroval do Izraele, kde je činný jako publicista, nicméně do maďarštiny stále překládá.

Plodnou překladatelkou moderní české literatury a hlavně Hrabalovy prózy je Zsuzsa Detre. Andrea Balázs je naopak překladatelkou celé řady českých dětských knih. Z nejmladší překladatelské generace vzbudil pozornost Petr Kolosár, a to svou jazykovou bravurou překladu knihy Jáchyma Topola *Sestra*.

Řada našich bývalých posluchačů působí ovšem také jako tlumočníci, učitelé českého jazyka, pracovníci v oblasti turistického ruchu nebo jako úředníci ministerstva zahraničních věcí.

Závěrem

Můžeme asi konstatovat, že český obor má rozhodný podíl na tom, že v Maďarsku roste okruh zájemců o českou kulturu a že v Budapešti už více než patnáct let funguje

kroužek česko-maďarského přátelství Bohemia, který vydává stejnojmenný graficky krásně zpracovaný čtvrtletník.

Vychovatelská a kulturně širitelská činnost českého oboru byla r. 2005 oceněna cenou Gratias agit Ministerstva zahraničních věcí České republiky.

Musíme však bohužel konstatovat, že naše doba, krátkozrace zaměřená na ekonomické aspekty pracovních výsledků, humanitním oborům nepřeje. Nedávno tuto neblahou tendencí potvrdilo např. i uzavření úspěšného oboru český jazyk se specializací na oblast mezinárodních styků na Katolické univerzitě Petra Pázmánye. Rovněž obor český jazyk a literatura na univerzitě Loránda Eötvöse musí čelit, jak se zdá, čím dál tím nepříznivějším okolnostem. Můžeme jen doufat, že všechny nesnáze překoná a bude i nadále prosperovat.

Veronika Heé, Budapešť